

ข้อสังเกตบางประการเกี่ยวกับทรัพย์สินที่ขัดต่อศีลธรรมของผู้ตายซึ่งตกทอดแก่วัด

Some Observations on Devolution of Immorally-Acquired Property of a Deceased upon the Monastery

กิตติพร สุดประเสริฐ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

Kittitorn Sudprasert

Mahachulalongkornrajavidyalaya University Khon Kaen Campus, Thailand

Email: ksudprasert@gmail.com

บทคัดย่อ

ตามกฎหมายว่าด้วยคณะสงฆ์ได้กำหนดให้ “วัด” มีฐานะเป็นนิติบุคคล ดังนั้นแล้ว วัดก็ย่อมสามารถเป็นผู้ทรงสิทธิและหน้าที่ตามกฎหมายได้เช่นบุคคลธรรมดา ซึ่งรวมถึงสิทธิในการรับทรัพย์สินของผู้ตายด้วยนั่นเอง แต่ทั้งนี้วัดย่อมมีสิทธิและหน้าที่ภายในขอบแห่งอำนาจหน้าที่หรือวัตถุประสงค์ตามที่บัญญัติแห่งกฎหมายกำหนดไว้

แม้ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 6 มรดก กำหนดให้ทรัพย์สินของผู้ตายตกแก่วัดได้ ไม่ว่าตกเป็นสมบัติแก่วัดอันเป็นภูมิลำเนาของภิกษุโดยผลของกฎหมายตามมาตรา 1623 หรือตกทอดอย่างมรดกโดยพินัยกรรมตามมาตรา 1646 ก็ตาม หากทรัพย์สินที่ตกทอดแก่วัดนั้นโดยสภาพมีลักษณะที่ขัดต่อศีลธรรมซึ่งอาจมีลักษณะเป็นการมั่วเมออบายมุขอย่างสถานบันเทิงผับบาร์ หรือเป็นการประพฤติผิดในกามอย่างสถานอาบอบนวด หรือเป็นการฆ่าสัตว์ตัดชีวิตอย่างโรงฆ่าสัตว์ เช่นนี้ทรัพย์สินเหล่านั้นหรือที่มีลักษณะในทำนองดังกล่าวย่อมไม่สามารถตกแก่วัดได้เลยทั้งสองกรณี

อย่างไรก็ตาม การที่ทรัพย์สินของผู้ตายไม่สามารถตกแก่วัดได้ทั้งสองกรณีข้างต้นเป็นไปโดยผลของกฎหมายที่ต่างกัน กล่าวคือ เนื่องจากทรัพย์สินนั้นขัดต่อขอบอำนาจหน้าที่หรือวัตถุประสงค์ของวัดเอง ตามมาตรา 66 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ประกอบกับกฎหมายว่าด้วยคณะสงฆ์ กรณีหนึ่ง หรือพินัยกรรมที่เจ้ามรดกยกทรัพย์สินดังกล่าวให้แก่วัดนั้นเป็นนิติกรรมที่ตกเป็นโมฆะ เพราะขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน ตามมาตรา 150 ของประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ อีกกรณีหนึ่ง ทั้งนี้ ไม่ว่าทรัพย์สินของผู้ตายจะเป็นอสังหาริมทรัพย์หรือสังหาริมทรัพย์ก็ตาม

คำสำคัญ : วัด; ภิกษุ; ทรัพย์สินที่ขัดต่อศีลธรรม; ทรัพย์สินของผู้ตาย

* วันที่รับบทความ: 29 กันยายน 2563; วันที่แก้ไขบทความ 2 พฤศจิกายน 2563; วันที่ตอบรับบทความ: 30 ธันวาคม 2563

Received: September 29, 2020; Revised: November 2, 2020; Accepted: December 30, 2020

Abstracts

According to the law relating to the Sangha, the monastery is prescribed to be a juristic person who is eligible to have rights and duties in the same manner as a natural person. This includes the right to receive property from the deceased. However, the monastery shall enjoy the rights and be subject to the duties provided within the scope of its statutory power, duty or objective.

Although the Civil and Commercial Code Book 6 provides that property of the deceased may devolve upon the monastery whether the one which is the domicile of the deceased monk as per the provision of Section 1623 or as a legatee by virtue of the will as per the provision of Section 1646, if such property is considered by its nature to be an immorally-acquired one such as those involving human vices and temptation (e.g. pub or bar) or sexual misconduct (e.g. massage parlor or sex trade establishment) or depriving life (e.g. slaughterhouse). Those kinds of property are not eligible by law to become the property of the monastery.

The ground for prohibition of devolution of the deceased's property upon the monastery as mentioned in the two cases above may differ. The first one is that such immorally-acquired property will be contrary to the power, duty or objective of the monastery as a juristic person pursuant to the provision of Section 66 of the Civil and Commercial Code in association with the law relating the Sangha while for the second one, the will devolving property upon the monastery shall be considered as void juristic act as it is contrary to the public order and morality pursuant to the provision of Section 150 of the same Code regardless such property is immovable or movable one.

Keyword: Monastery, Monk, Immorally-Acquired Property, Property Of The Deceased

บทนำ

“ทายาท” หรือผู้มีสิทธิรับมรดกของเจ้ามรดกแบ่งออกได้เป็นสองประเภท คือ “ทายาทโดยธรรม” ประเภทหนึ่ง และ “ผู้รับพินัยกรรม” อีกประเภทหนึ่ง (มาตรา 1603) เมื่อกล่าวถึงทายาทโดยธรรมแล้วโดยสภาพจะเป็นได้ก็แต่เฉพาะบุคคลธรรมดาเท่านั้น (เสริม วินิจฉัยกุล, 2496 : 12) และหากกล่าวถึง “วัด” ตาม พ.ร.บ.คณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 มาตรา 31 กำหนดให้วัดมีสถานะทางกฎหมายเป็นนิติบุคคล โดยมีเจ้าอาวาสเป็นผู้แทนของวัด ซึ่งคำว่า “วัด” ตามมาตรานี้หมายถึง (1) วัดที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา ได้แก่ “อาราม” ตามที่ได้บัญญัติไว้ในมาตรา 5 แห่ง พ.ร.บ.ลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 เป็นวัดที่เลื่อนฐานะมาจากสำนักสงฆ์ เพื่อประโยชน์ทางพระวินัยโดยได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาแล้วพร้อมที่จะใช้เป็นสถานที่กระทำสังฆกรรมตามพระวินัยได้ทุกประการ เป็นวัดที่สมบูรณ์ด้วยฐานะทั้งทางกฎหมายและทางวินัย และ (2) สำนักสงฆ์ ได้แก่ วัดที่กระทรวงศึกษาธิการได้ประกาศตั้งวัดแล้ว

แต่ยังมีได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา รวมถึงวัดที่ได้รับพระบรมราชานุญาตให้สร้างขึ้นตามความในมาตรา 9 แห่ง พ.ร.บ.ลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 ด้วย และวัดที่สร้างขึ้นก่อน ร.ศ. 121 ซึ่งยังไม่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา แต่สามารถใช้เป็นสถานที่พำนักอยู่อาศัยสำหรับพระภิกษุสงฆ์ได้ ในฐานะทางกฎหมายเป็นนิติบุคคลโดยสมบูรณ์แล้ว ส่วนฐานะทางพระวินัยยังไม่พร้อมที่จะใช้เป็นสถานที่กระทำความสังฆกรรมตามพระวินัย (ไพโรจน์ กัมพูสิริ, 2563 : 47) แม้โดยสภาพวัดจะเป็นทายาทโดยธรรมของเจ้ามรดกมิได้ก็ตาม อย่างไรก็ตาม ภายใต้อำนาจแห่งกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินของเจ้ามรดกในการทำพินัยกรรมยกทรัพย์สินมรดกให้กับวัด (มาตรา 1646) และเกิดจากผลของกฎหมายบังคับให้ทรัพย์สินที่ได้มาระหว่างบวชของพระภิกษุซึ่งมรณภาพตกเป็นสมบัติของวัดอันเป็นภูมิลำเนา (มาตรา 1623) ซึ่งทั้งสองกรณีดังกล่าวมีวิธีการตกไปและนิติสัมพันธ์ระหว่างวัดกับผู้ตายที่แตกต่างกันโดยสิ้นเชิง ทั้งนี้ ทรัพย์สินของผู้ตายที่ตกแก่วัดเป็นได้ทั้งอสังหาริมทรัพย์และสังหาริมทรัพย์

ปัญหาที่ควรพิจารณาในเรื่องนี้มีอยู่ว่า ถ้าทรัพย์สินที่ตกแก่วัดเป็นอสังหาริมทรัพย์แล้ว ทรัพย์สินนั้นย่อมมีสถานะเป็นที่ธรณีสงฆ์ ตามมาตรา 33 (2) พ.ร.บ.คณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และตามมาตรา 34 พ.ร.บ.คณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 กำหนดว่าหากจะมีการโอนกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินดังกล่าวได้จะโอนกันโดยทำเป็นนิติกรรมมิได้ แต่ต้องตราเป็นพระราชบัญญัติหรือพระราชกฤษฎีกา แล้วแต่กรณี และห้ามมิให้บุคคลโดยอายุความขึ้นต่อสู้กับวัดในเรื่องสิทธิอันเป็นที่วัดหรือที่ธรณีสงฆ์ได้ ประกอบกับเมื่อวัดเป็นนิติบุคคลที่มีสิทธิและหน้าที่ภายในขอบอำนาจหน้าที่หรือวัตถุประสงค์ตามที่บทบัญญัติแห่งกฎหมายกำหนดไว้ ในที่นี้คือ พ.ร.บ.คณะสงฆ์ฯ และรวมถึงจารีตประเพณีของสังคมไทยด้วย ถ้าหากทรัพย์สินที่ตกแก่วัดโดยตัวของทรัพย์สินนั้นเองมีลักษณะขัดต่อศีลธรรมแล้ว กรณีเช่นนี้ผลทางกฎหมายจะเป็นอย่างไร วัดสามารถรับทรัพย์สินนั้นได้หรือไม่ ด้วยเหตุผลแห่งบทกฎหมายใด

บทความนี้ จะได้กล่าวถึงสิทธิของวัดในการรับทรัพย์สินของผู้ตายแต่ละประเภท และทำการวิเคราะห์ผลทางกฎหมายในกรณีที่ทรัพย์สินที่ตกแก่วัดนั้นเป็นทรัพย์สินที่ขัดต่อศีลธรรม ซึ่งอาจมีลักษณะหรือโดยสภาพของตัวทรัพย์สินนั้นเองขัดต่อคำสอนหรือศีลทางพระพุทธศาสนา ทั้งนี้ ภายใต้อำนาจแห่งกฎหมายที่ใช้บังคับอยู่ในบ้านเมือง ในบทความนี้ ตัวเลขมาตราที่กล่าวถึงจะเป็นบทบัญญัติในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ (ป.พ.พ.) หากเป็นบทบัญญัติในกฎหมายอื่นจะระบุชื่อกฎหมายนั้นไว้เป็นการเฉพาะ

สิทธิของวัดในการรับทรัพย์สินของผู้ตายโดยผลของกฎหมาย : กรณีทรัพย์สินที่ได้มาระหว่างบวชของพระภิกษุซึ่งมรณภาพ

ตามมาตรา 1623 กำหนดให้พระภิกษุที่ได้ทรัพย์สินใดมาระหว่างสมณเพศ เมื่อภิกษุมรณภาพโดยมิได้มีการจำหน่ายทรัพย์สินออกไประหว่างชีวิตหรือทำพินัยกรรมไว้ ให้ทรัพย์สินนั้นตกเป็นสมบัติของวัดอันเป็นภูมิลำเนา พระภิกษุที่กล่าวนี้หมายความว่าความถึงบุคคลที่อุปสมบทในพระพุทธศาสนานิกายหินยานโดยถูกต้องตามพระวินัยบัญญัติ ทั้งนี้ไม่ว่าจะอยู่ในธรรมยุตินิกายหรือมหานิกาย แต่ไม่รวมถึงสามเณรและพระในนิกายมหายาน เช่น พระจีน ซึ่งคำพิพากษาฎีกาที่ 504/2461 วินิจฉัยว่าเป็นนักพรตมิใช่พระภิกษุ (วรพจน์ วิศรุตพิชญ์, 2549 : 36) รวมทั้งไม่กินความไปถึงแม่ชีและนักบวชในศาสนาอื่น (เสนีย์ ปราโมช, ม.ร.ว. 2508 : 503) ทั้งนี้ไม่ว่าพระภิกษุจะได้ทรัพย์สินนั้นมาระหว่างบวชโดยการให้ (คำพิพากษาฎีกาที่ 3712/2546) หรือโดยพินัยกรรม (คำพิพากษาฎีกาที่ 1516/2503 (ประชุมใหญ่)) หรือได้มาในฐานะทายาทโดยธรรม (คำพิพากษาฎีกาที่ 1316/2544) หรือด้วยวิธีการใด ๆ (คำพิพากษาฎีกาที่ 1064/2532) ก็ตาม และทรัพย์สินนี้รวมทั้งที่เป็นอสังหาริมทรัพย์หรือสังหาริมทรัพย์ ส่วนวัดอันเป็นภูมิลำเนานั้น ตามปกติแล้วพระภิกษุต้องสังกัดอยู่วัดใดวัดหนึ่งเสมอ เช่นนี้เมื่อพระภิกษุบวชในวัดใดก็ต้องถือว่าสังกัดอยู่ในวัดนั้น แต่พระภิกษุอาจแสดงเจตนาย้ายสังกัดวัดในภายหลังได้ ทั้งนี้ ตาม พ.ร.บ.คณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 มาตรา 27 กำหนดให้พระภิกษุรูปใดไม่สังกัดอยู่ในวัดใดวัดหนึ่ง หรือไม่มีวัดอยู่เป็นหลักแหล่ง มหาเถรสมาคมมีอำนาจวินิจฉัยให้พระภิกษุรูปนั้นสละสมณเพศเสียได้ (เพริยบ หุตางกูร, 2563 : 84) ตามมาตรา 1623 นี้มีประเด็นที่ควรพิจารณาดูด้วยกันสองประการ ดังนี้คือ

ประการแรก วัดอันเป็นภูมิลำเนาไม่อาจเป็นทายาทโดยธรรมของพระภิกษุได้ การที่วัดได้รับทรัพย์สินของพระภิกษุในกรณีนี้ได้หมายความว่าวัดจะมีสถานะเป็นทายาทของพระภิกษุที่มรณภาพแต่อย่างใดไม่เนื่องจากกรณีที่ทรัพย์สินของพระภิกษุตกเป็นสมบัติของวัดอันเป็นภูมิลำเนานั้น กฎหมายมีเจตนาให้ทรัพย์สินนั้นเป็นของวัดไปเลย และมีใช้ตกไปในลักษณะเป็นทรัพย์สินมรดก ซึ่งเมื่อกล่าวถึงทรัพย์สินที่ได้แก่วัดอันเป็นภูมิลำเนาใช้คำว่า “ตกเป็นสมบัติของวัด” แต่เมื่อกล่าวถึงทรัพย์สินที่ให้แก่ทายาทตามมาตรา 1624 ใช้คำว่า “เป็นมรดกตกทอดแก่ทายาท” แสดงว่ากฎหมายมีเจตนาจะให้ทรัพย์สินนั้นตกไปคนละลักษณะ (ไพโรจน์ กัมพูสิริ, 2563 : 47) กล่าวคือ คำว่าให้ตกเป็นสมบัติของวัดอันเป็นภูมิลำเนาตามมาตรา 1623 นี้มีความหมายอย่างเดียวกันกับคำว่าให้กรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินนั้นเป็นของวัด ดังนั้นแล้ว เมื่อพระภิกษุมรณภาพ ทรัพย์สินของพระภิกษุรูปนั้นจึงมีสภาพเป็นศาสนสมบัติของวัด ตามมาตรา 40 (2) พ.ร.บ.คณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 หรือเป็นที่ธรณีสงฆ์ ตามมาตรา 33 พ.ร.บ.คณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 แล้วแต่กรณี ในทางกลับกัน ถ้าหากถือว่าวัดอันเป็น

ภูมิลำเนาตามมาตรา 1623 เป็นทายาทโดยธรรมแล้ว สิทธิของวัดก็จะเป็นสิทธิเรียกร้องในทรัพย์สินที่รวมกันอยู่ในกองมรดก กรณีนี้วัดจะต้องเรียกร้องบังคับเอาเสียภายในกำหนดอายุความตามมาตรา 1754 มิฉะนั้นแล้วสิทธิรับมรดกอาจสูญเสียไปตามมาตรา 1599 วรรคสอง ได้นั่นเอง ด้วยเหตุนี้เอง การที่มาตรา 1623 และมาตรา 1624 ใช้ถ้อยคำให้แตกต่างกันดังกล่าวมานั้น ย่อมมีเจตนามิให้ทรัพย์สินตกแก่วัดอันเป็นภูมิลำเนาในลักษณะมรดก และวัดอันเป็นภูมิลำเนาตามมาตรา 1623 มิใช่เป็นทายาทโดยธรรม (เพริศ หุตางกูร, 2563 : 82) ถ้าถือว่าวัดเป็นทายาทแล้ว บทบัญญัติที่บังคับกับทายาทโดยธรรมก็ต้องนำมาใช้บังคับกับวัดด้วย โดยเฉพาะวัดจะต้องรับไปทั้งสิทธิและหน้าที่ของเจ้ามรดก ซึ่งไม่น่าจะถูกต้องตามเจตนารมณ์ของกฎหมาย (ไพโรจน์ กัมพูสิริ, 2563 : 47) ประกอบกับเมื่อพิจารณามาตรา 1603 ด้วยแล้วเห็นว่า ทายาทที่มีสิทธิรับมรดกจากกองมรดกของเจ้ามรดกมีเพียงสองประเภท คือ ทายาทโดยธรรมและทายาทผู้รับพินัยกรรม เมื่อทรัพย์สินของพระภิกษุที่ตกแก่วัดอันเป็นภูมิลำเนามิใช่มรดกแล้ว วัดจึงมีอาจเป็นทายาทของพระภิกษุได้เลย

ผลตามกฎหมายที่ตามมาจากรื่องนี้ คือ ทายาทของพระภิกษุซึ่งมรณภาพมีอายุความมรดกขึ้นต่อผู้กักวัดได้ กรณีถ้าทรัพย์สินที่ตกแก่วัดเป็นอสังหาริมทรัพย์ ทรัพย์สินนั้นก็จะมีสถานะเป็นที่ธรณีสงฆ์ ซึ่งห้ามมิให้ผู้ใดอ้างอายุความขึ้นต่อผู้วัด ตามมาตรา 33 (2) และมาตรา 34 วรรคสาม แห่ง พ.ร.บ.คณะสงฆ์ฯ แต่หากทรัพย์สินนั้นเป็นสังหาริมทรัพย์ แม้จะมีได้อยู่ภายใต้กฎหมายว่าด้วยคณะสงฆ์ก็ตาม ทายาทก็ไม่สามารถยกอายุความมรดกขึ้นต่อผู้วัดได้เช่นกัน นอกจากนี้แล้ว โดยหลักแล้วเจ้าหนี้ของพระภิกษุจะบังคับหนี้ของพระภิกษุที่มรณภาพจากทรัพย์สินที่ตกเป็นสมบัติของวัดมิได้ แต่เจ้าหนี้ต้องไปบังคับจากกองมรดกที่ตกแก่ทายาทของพระภิกษุเอง ตามมาตรา 1600 ประกอบกับมาตรา 1601 (พินัย ณ นคร, 2558 : 299)

จึงกล่าวได้ว่า การที่ให้ทรัพย์สินตกเป็นสมบัติของวัดอันเป็นภูมิลำเนาตามมาตรา 1623 นี้ เป็นการตกไปโดยผลของกฎหมายที่บัญญัติเอาไว้เป็นพิเศษ (อัมพร ณ ตะกั่วทุ่ง, 2526 : 72) ด้วยเหตุผลในทางนิตินโยบายและในทางศาสนาที่ว่า พระภิกษุอยู่ในสถาบันอนาถาเป็นผู้ไม่หามาหรือสะสมไว้ซึ่งทรัพย์สินสมบัติ แต่ห้ามมิได้ที่จะมิให้ชาวบ้านถวายของเป็นจตุปัจจัยตามศรัทธา ของที่ชาวบ้านถวายพระนี้ ในทางหลักนโยบายถือว่าเป็นของที่เขากำบุญในศาสนา ไม่ใช่ของให้แก่พระเป็นส่วนตัว เมื่อพระถึงแก่มรณภาพ กฎหมายจึงให้ตกเป็นสมบัติของวัด ว่ากันทางนโยบายแล้ว บทบัญญัติเช่นนี้ย่อมเป็นผลดีไปอีกทางหนึ่งเพราะถ้าไม่มีบทบังคับให้ทรัพย์สินของพระภิกษุตกเป็นของวัดเมื่อมรณภาพ พระบางองค์ที่ไม่เคร่งในทางธรรมวินัย อาจชวนชวายเป็นสะสมทรัพย์สินสมบัติผิดต่อสมณเพศ ทำให้พระศาสนาเศร้าหมอง (เสนีย์ ปราโมช, ม.ร.ว. 2508 : 508) ก็เป็นไปได้ บทบัญญัติมาตรา 1623 นี้เป็นเหมือนกฎหมายริบทรัพย์สิน กฎหมายเวนคืนที่ดินจากราษฎรเพื่อประโยชน์ของวัด (ไพโรจน์ กัมพูสิริ, 2563 : 48) อย่างไรก็ดี สมควรตั้งเป็นข้อสังเกตในเรื่องนี้ว่าถ้ากฎหมายต้องการให้ทรัพย์สิน

ที่พระภิกษุได้มาระหว่างบวชตกเป็นสมบัติของวัดอันเป็นภูมิลำเนาเมื่อพระภิกษุรูปนั้นมรณภาพแล้ว เพื่อป้องกันบุคคลเข้ามาแสวงหาประโยชน์ทางทรัพย์สินจากสมณเพศ เฉพาะสิ่งของที่ชาวบ้านมาทำบุญนั้น ก็มีควรให้พระภิกษุทำพินัยกรรมหรือจำหน่ายทรัพย์สินที่ได้มาระหว่างบวชให้กับบุคคลอื่น แต่ควรให้ทรัพย์สินดังกล่าวตกเป็นของวัดอันเป็นภูมิลำเนาทั้งหมดไปเลย ซึ่งจะสอดคล้องกับเจตนาที่ว่าชาวบ้านมาทำบุญนั้น มิใช่ให้พระภิกษุเป็นส่วนตัวแต่เป็นการถวายให้แก่ศาสนาอย่างแท้จริง

ประการที่ 2 พระภิกษุไม่สามารถเปลี่ยนสถานะของวัดอันเป็นภูมิลำเนาให้เป็นทายาทของตนได้เลย ดังจะเห็นว่า ทรัพย์สินที่พระภิกษุได้มาระหว่างบวชจะด้วยเพราะความเป็นพระภิกษุที่ดี หรือเนื่องจากความเป็นพระภิกษุที่ดี หากพระภิกษุที่มรณภาพมิได้ทำพินัยกรรมหรือจำหน่ายทรัพย์สินเหล่านั้นออกไประหว่างชีวิตแล้ว ย่อมตกเป็นสมบัติของวัดอันเป็นภูมิลำเนาโดยผลของกฎหมายทันที เช่นนี้ แม้ว่าพระภิกษุทำพินัยกรรมยกทรัพย์สินให้แก่วัดอันเป็นภูมิลำเนา ข้อกำหนดในพินัยกรรมก็ไม่มีผล เพราะเป็นการเปลี่ยนแปลงสภาพแห่งสิทธิที่วัดจะได้ทรัพย์สินนั้นมาอย่างกรรมสิทธิ์ให้กลายมาเป็นได้มาอย่างสิทธิเรียกร้องซึ่งเป็นการขัดต่อกฎหมาย และพินัยกรรมดังกล่าวไม่เข้าลักษณะของพินัยกรรมที่จะจำหน่ายทรัพย์สินไปให้บุคคลอื่นตามข้อยกเว้นของมาตรา 1623 (ไพโรจน์ กัมพูสิริ, 2563 : 48) ขณะเดียวกันพระภิกษุก็ไม่สามารถทำพินัยกรรมตัดมิให้วัดอันเป็นภูมิลำเนาได้รับทรัพย์สินที่พระภิกษุได้มาระหว่างบวชได้ การแสดงเจตนาของพระภิกษุดังกล่าวย่อมไม่มีผลตามกฎหมาย เพราะทรัพย์สินนั้นมีไม่มรดก และวัดก็มีทายาทโดยธรรมของพระภิกษุ อีกทั้งพินัยกรรมที่มีข้อความตัดมิให้วัดได้ทรัพย์สินก็มีใช้พินัยกรรมจำหน่ายทรัพย์สินนั้นให้บุคคลใดตามความในมาตรา 1623 ด้วยแต่อย่างใด ดังนั้น ข้อบังคับใด ๆ อันว่าด้วยการเสียสิทธิของทายาทจะนำมาใช้บังคับกับวัดมิได้ (เพริบ หุตางกูร, 2563 : 85-86) ในทางกลับกัน ถ้าพระภิกษุทำพินัยกรรมยกทรัพย์สินที่ได้มาก่อนบวชให้แก่วัดอันเป็นภูมิลำเนา หรือพระภิกษุทำพินัยกรรมยกทรัพย์สินที่ได้มาระหว่างบวชให้กับวัดอื่นที่มีใช้วัดอันเป็นภูมิลำเนา กรณีเช่นนี้วัดก็มีสถานะเป็นทายาทผู้รับพินัยกรรมของพระภิกษุได้ ดังนั้นแล้ว บทบัญญัติที่ว่าด้วยการเสียสิทธิของทายาทต้องนำมาใช้บังคับกับวัดด้วยเช่นกัน แต่ทั้งนี้การเสียสิทธิมรดกที่นำมาใช้บังคับกับวัดกรณีที่เป็นทายาทผู้รับพินัยกรรมดังกล่าว โดยสภาพอาจเกิดขึ้นได้เฉพาะการสละมรดกและอายุความมรดกที่เป็นสังหาริมทรัพย์ และหากกล่าวถึงทรัพย์สินที่ยกให้วัดถ้าเป็นสังหาริมทรัพย์ กรณีเช่นนี้วัดจะต้องเรียกร้องบังคับเอาเสียภายในกำหนดอายุความมรดกตามมาตรา 1754 มิฉะนั้นแล้วสิทธิรับมรดกของวัดอาจสูญเสียไปได้ตามมาตรา 1599 วรรคสอง (เพริบ หุตางกูร, 2563 : 82) แต่ถ้าทรัพย์สินที่ยกให้วัดเป็นอสังหาริมทรัพย์ ทายาทของภิกษุที่มรณภาพมีอายุความขึ้นต่อผู้วัดได้เลย ด้วยเหตุที่ว่าทรัพย์สินนั้นกลายเป็นที่ธรณีสงฆ์ตามมาตรา 34 แห่ง พ.ร.บ.คณะสงฆ์ฯ (พินัย ณ นคร, 2558 : 298) ทันทีเมื่อพินัยกรรมมีผลตามกฎหมาย

ในการทำงานเดียวกัน ถ้าบุคคลจะยกทรัพย์สินให้พระภิกษุโดยกำหนดเป็นเงื่อนไขว่าเป็นของให้ส่วนตัว และมีให้ตกเป็นสมบัติของวัดเมื่อพระภิกษุมรณภาพ ก็ย่อมเป็นเงื่อนไขที่มีขอบเขตต่อมาตรา 1623 รวมถึงมาตรา 1623 นี้เป็นบทบัญญัติเกี่ยวกับความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดี ซึ่งจะตกลงกันเป็นอย่างอื่นมิได้ การกำหนดเงื่อนไขไว้ดังกล่าวมีผลทำให้นิติกรรมตกเป็นโมฆะ ข้อกำหนดเงื่อนไขย่อมเป็นอันไร้ผล แม้แต่พระภิกษุก็มิได้รับทรัพย์สินจากผู้ให้ (เสนีย์ ปราโมช, ม.ร.ว. 2508 : 509)

ดังนั้น อาจกล่าวได้ว่า หากตัวพระภิกษุเองพยายามที่จะกระทำการใด ๆ ที่ส่งผลทำให้วัดอันเป็นภุมิลาเนาสูญเสียกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินที่จะตกเป็นของวัดอันเป็นภุมิลาเนาที่ดี หรือร่วมกับบุคคลอื่นทำข้อตกลงเพื่อหลบเลี่ยงมิให้ทรัพย์สินที่พระภิกษุได้มาระหว่างบวชตกเป็นสมบัติของวัดอันเป็นภุมิลาเนาที่ดี การกระทำหรือข้อตกลงเหล่านี้ย่อมมิชอบด้วยมาตรา 1623 ไม่มีผลทางกฎหมายแต่อย่างใด

ตามที่กล่าวมา โดยสภาพแล้ววัดอันเป็นภุมิลาเนาไม่สามารถเป็นทายาทโดยธรรมของพระภิกษุได้ เนื่องจากทายาทโดยธรรมจะเป็นได้ก็แต่เฉพาะบุคคลธรรมดาเท่านั้น อย่างไรก็ตาม ท่านอาจารย์บวรศักดิ์ อูวรรณโณ เห็นว่า สำหรับวัดที่เป็นนิติบุคคลนั้น ไม่มีบทบัญญัติใดเลยที่ห้ามเป็นทายาทโดยธรรม จริงอยู่วัดไม่ใช่ทายาทโดยธรรมประเภทญาติซึ่งมีลำดับ และไม่ใช่ทายาทโดยธรรมประเภทคู่สมรส แต่สิทธิที่วัดรับมรดกพระภิกษุตามมาตรา 1623 ก็เป็นการได้มาโดยผลของกฎหมายต้องด้วยมาตรา 1603 เช่นกัน วัดจึงเป็น “ทายาทที่มีสิทธิตามกฎหมาย” หรือทายาทโดยธรรมประเภทพิเศษนอกเหนือจากประเภทญาติและคู่สมรส ตามมาตรา 1629 (บวรศักดิ์ อูวรรณโณ, 2537 : 224) แต่หากยอมรับให้วัดมีสถานะเป็นทายาทโดยธรรมของพระภิกษุได้แล้ว ย่อมมีประเด็นที่ควรพิจารณาต่อไปว่า ในขณะที่พระภิกษุมรณภาพ โดยที่พระภิกษุนั้นมีทรัพย์สินที่ได้มาก่อนบวช แต่ไม่มีทายาทโดยธรรมประเภทญาติหรือประเภทคู่สมรสที่มีสิทธิรับมรดก ประกอบกับพระภิกษุรูปดังกล่าวมิได้ทำพินัยกรรมยกมรดกให้กับบุคคลใดเอาไว้อยู่ เช่นนี้แล้ว ทรัพย์สินมรดกของภิกษุรูปดังกล่าวจะตกทอดแก่แผ่นดินตามมาตรา 1753 ยังมิได้ แต่วัดอันเป็นภุมิลาเนาย่อมมีสิทธิรับทรัพย์สินมรดกของภิกษุรูปนั้นในฐานะทายาทโดยธรรมที่ยังเหลืออยู่ได้ ซึ่งก็คงมิใช่เจตนารมณ์ของกฎหมายแต่อย่างใด เนื่องจากทายาทโดยธรรมต้องเป็นผู้ที่มีความสัมพันธ์ทางหนึ่งทางใดกับเจ้ามรดก ทั้งนี้ อาจเป็นความสัมพันธ์ทางสายโลหิต (ญาติ) อันเกิดขึ้นจากการที่มนุษย์จำต้องอาศัยพึ่งพากันและกันทั้งทางด้านกายภาพและจิตใจ ซึ่งความสัมพันธ์ระหว่างแม่กับลูกเป็นความสัมพันธ์ขั้นพื้นฐานที่สุดแล้วขยายเกลียวความสัมพันธ์ออกเป็นพี่กับน้อง ลุง ป้า น้า อา ลูก หลาน หลาน ลื้อ ฯลฯ แล้วขยายตัวไปเรื่อย ๆ จนกลายเป็นเครือญาติ (ประสิทธิ์ ปิวาวัฒนพานิช, 2560 : 8-9) หรือความสัมพันธ์ทางชีวภาพ (คู่สมรส) ที่ชายหญิงต่างมีการกิจระหว่างกันในเรื่องทางเพศ อันเป็นภาวะตามธรรมชาติในการดำรงเผ่าพันธุ์ของมนุษยชาติ เพราะภาวะตามธรรมชาติดังกล่าวทำ

ให้ชายหญิงอยู่ร่วมกันเป็นสามีภรรยาอย่างถาวร (สมยศ เชื้อไทย, 2561 : 43) แต่กรณีของวัดอันเป็นภูมิลำเนา นั้นมิได้มีความสัมพันธ์กับภิกษุในทางใดทางหนึ่งดังที่กล่าวมาแล้วแต่อย่างใด ซึ่งเป็นการพ้นวิสัยของผู้ร่าง ป.พ.พ. บรรพ 6 ที่จะคาดคิดให้วัดอันเป็นภูมิลำเนาเป็นทายาทโดยธรรมของภิกษุได้ ถึงแม้ว่า ป.พ.พ. บรรพ 6 จะบัญญัติให้มาตรา 1623 รวมอยู่ในลักษณะ 2 สิทธิโดยธรรมในการรับมรดก ปะปนอยู่กับทายาทประเภทอื่น ๆ ก็ตาม แต่ก็ต้องตีความเพียงว่าวัดมีสถานะเป็นทายาทของเจ้ามรดกได้เฉพาะทายาทผู้รับพินัยกรรมเท่านั้น ไม่อาจตีความขยายให้วัดมีสถานะเป็นทายาทโดยธรรมได้ด้วยแต่อย่างใด อย่างไรก็ตาม ท่านอาจารย์บวรศักดิ์ อุวรรณโณ กลับเห็นว่า มาตรา 1623 ซึ่งเป็นเรื่องการรับมรดกของวัดโดยผลของกฎหมายอยู่ในลักษณะ 2 สิทธิโดยธรรมในการรับมรดกและบัญญัติอยู่ในลักษณะเดียวกันแต่มาก่อนสิทธิโดยธรรมของญาติและคู่สมรส ของผู้ตายด้วย จึงเห็นได้ว่าเป็นบทพิเศษที่ตัดทายาทโดยธรรมประเภทญาติหรือคู่สมรส ด้วยเหตุนี้ ใน โครงสร้างและหลักที่ ป.พ.พ. บรรพ 6 ยึดอยู่ จึงไม่มีทางตีความได้เลยว่าการรับมรดกของวัดตามมาตรา 1623 ไม่ใช่การรับมรดกของทายาท (บวรศักดิ์ อุวรรณโณ, 2537 : 224)

สิทธิของวัดในการรับมรดกของเจ้ามรดก : กรณีวัดเป็นทายาทผู้รับพินัยกรรม

“ทายาทหรือผู้มีสิทธิรับมรดกของเจ้ามรดกแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภท คือ ทายาทโดยธรรมประเภทหนึ่ง และผู้รับพินัยกรรมอีกประเภทหนึ่งดังที่ได้กล่าวมาแล้วนั้น แต่ทายาทจะเป็นประเภทใดก็ตาม พื้นฐานประการแรกต้องมีสถานะทางกฎหมายเป็นบุคคลเสียก่อน ซึ่งอาจเป็นบุคคลธรรมดาหรือนิติบุคคล แล้วแต่กรณี เมื่อมาตรา 31 แห่ง พ.ร.บ.คณะสงฆ์ฯ รับรองให้วัดเป็นนิติบุคคล เมื่อวัดมีสถานะทางกฎหมายเป็นนิติบุคคลประเภทหนึ่งเช่นเดียวกับนิติบุคคลประเภทอื่น ๆ แล้ว เป็นต้นว่า สมาคม มูลนิธิ ห้างหุ้นส่วน บริษัท ซึ่งนิติบุคคลเหล่านี้สามารถเป็นผู้มีสิทธิรับมรดกของเจ้ามรดกได้ฉันใด วัดก็ย่อมสามารถเป็นผู้มีสิทธิรับมรดกของเจ้ามรดกได้ฉันนั้น แม้โดยสภาพของวัดซึ่งเป็นนิติบุคคลนั้นจะไม่สามารถเป็นทายาทโดยธรรมได้ก็ตาม อย่างไรก็ตาม ก็นิติบุคคลสามารถเป็นทายาทผู้รับพินัยกรรมของเจ้ามรดกได้ ดังนี้ เมื่อวัดเป็นนิติบุคคลเช่นเดียวกัน เท่ากับว่าวัดก็ย่อมสามารถเป็นทายาทตามพินัยกรรมที่มีสิทธิรับมรดกของเจ้ามรดกเช่นนิติบุคคลอื่น ๆ ได้ด้วยนั่นเอง สมควรกล่าวไว้ในที่นี้ว่า วัดไม่สามารถเป็นเจ้ามรดกในการทำพินัยกรรมได้แต่อย่างใด เนื่องจากสิทธิการทำพินัยกรรมโดยสภาพแล้วพึงมีได้เฉพาะบุคคลธรรมดาเท่านั้น (เฉลิมชัย เกษมสันต์, ม.ล. ,2554 : 243)

เมื่อวัดเป็นทายาทผู้รับพินัยกรรมของเจ้ามรดกได้อย่างบุคคลธรรมดาและนิติบุคคลอื่น ๆ แล้ว วัดก็ต้องตกอยู่ภายใต้หลักความสามารถของผู้รับพินัยกรรมที่กำหนดไว้ในมาตรา 1654 วรรคสอง ด้วย ทั้งนี้ ความสามารถดังกล่าวหมายความว่าวัดอยู่ในฐานะที่จะมีสิทธิและหน้าที่ได้อย่างทายาท ซึ่งเป็นคนละเรื่องกับความสามารถในการทำนิติกรรม (เพริศ หุตางกูร, 2563 : 48) กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ วัดต้องมี

ความสามารถในการมีสิทธิรับมรดก และความสามารถในการใช้และจัดการทรัพย์สินมรดก (บวรศักดิ์ อุวรรณโณ, 2537 : 87) วัดที่มีสถานะเป็นผู้รับพินัยกรรมได้ในเบื้องต้นต้องเป็นบุคคลดังที่ได้กล่าวมาแล้ว ซึ่งความเป็นบุคคลนี้ย่อมแสดงให้เห็นว่าเป็นผู้ทรงสิทธิและหน้าที่ตามกฎหมายได้นั่นเอง นอกจากต้องเป็นบุคคลแล้ว วัดยังต้องมีสภาพบุคคลอยู่ในขณะที่ผู้ทำพินัยกรรมถึงแก่ความตายด้วย อย่างไรก็ตามจะถือว่าวัดมีสภาพบุคคลอยู่ในขณะที่ผู้ทำพินัยกรรมถึงแก่ความตายนั้น ในประเด็นนี้ต้องพิจารณาจากมาตรา 31 แห่ง พ.ร.บ.คณะสงฆ์ฯ และกฎกระทรวงที่ออกตามกฎหมายฉบับนี้ได้กำหนดไว้ อันได้แก่ กฎกระทรวง การสร้าง การตั้ง การรวม การย้าย และการยุบเลิกวัด การขอรับพระราชทานวิสุงคามสีมา และการยกวัดร้างขึ้นเป็นวัดมีพระภิกษุอยู่จำพรรษา พ.ศ. 2559 กล่าวคือ วัดแห่งใดที่จะเป็นทายาทของเจ้ามรดกได้ต้องมีการจัดตั้งขึ้นโดยเสร็จสิ้นสมบูรณ์ตามที่กฎหมายกำหนดไว้แล้วเท่านั้น นั่นคือวัดแห่งนั้นต้องได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาหรือเป็นสำนักสงฆ์ ตามมาตรา 31 แห่ง พ.ร.บ.คณะสงฆ์ฯ และได้ดำเนินการจัดตั้งถูกต้องตามกฎหมายดังกล่าว ถ้ายังไม่ครบขั้นตอนตามกฎหมายก็ยังคงถือไม่ได้ว่าเป็นวัด และยังไม่มีความมีสภาพบุคคล (บวรศักดิ์ อุวรรณโณ, 2537 : 88) ดังนี้แล้ว ถ้าวัดยังไม่มีสภาพบุคคลในขณะที่เจ้ามรดกตาย วัดย่อมมีสถานะเป็นทายาทของเจ้ามรดก และเมื่อวัดมิได้เป็นทายาทแล้วจึงไม่มีสิทธิรับพินัยกรรมของเจ้ามรดกได้แต่อย่างใด ต้องเข้าใจด้วยความมีความมีสภาพบุคคลของวัดที่กล่าวมานี้ รวมถึงในขณะที่เจ้ามรดกตายนั่น วัดที่จะเป็นทายาทรับมรดกตามพินัยกรรมได้วัดก็จะต้องไม่ถูกยุบเลิกด้วยเช่นกัน

การที่วัดซึ่งเป็นนิติบุคคลสามารถเป็นทายาทผู้รับพินัยกรรมของเจ้ามรดกได้นั้น มีประเด็นที่ควรให้พิจารณาด้วยกันหลายประการ ดังนี้คือ

ประการที่ 1 หากวัดเป็นผู้รับพินัยกรรมแล้ว บทบัญญัติที่ใช้บังคับกับทายาทก็ต้องนำมาใช้กับวัดด้วย แต่ทั้งนี้เท่าที่สภาพความเป็นนิติบุคคลเปิดช่องให้เท่านั้นตามมาตรา 67 ดังจะเห็นได้ในเรื่องการเสียสิทธิรับมรดกของทายาทนั้น การก่อกำจัดทายาทมิให้รับมรดก และการตัดทายาทมิให้รับมรดก โดยสภาพแล้วไม่อาจนำมาใช้บังคับกับวัดได้แต่อย่างใด กล่าวคือ การก่อกำจัดทายาทมิให้รับมรดกไม่ว่าเพราะเหตุยกย้ายหรือปิดบังทรัพย์สินมรดกตามมาตรา 1605 หรือเพราะเหตุเป็นผู้ไม่สมควรตามมาตรา 1606 แม้กฎหมายจะมีได้กำหนดไว้ อย่างชัดเจนว่าทายาทผู้รับพินัยกรรมที่เป็นนิติบุคคลไม่อาจถูกก่อกำจัดมิให้รับมรดกด้วยเหตุดังกล่าวได้ก็ตาม แต่เมื่อพิจารณาโดยสภาพความเป็นนิติบุคคลแล้วจะเห็นได้ว่า ถ้าเจ้ามรดกทำพินัยกรรมยกทรัพย์สินมรดกให้กับวัด โดยสภาพแล้ววัดไม่อาจกระทำการยกย้ายหรือปิดบังทรัพย์สินมรดกโดยการแสดงเจตนาฉ้อฉลหรือทำให้เสื่อมประโยชน์แก่ทายาทคนอื่นได้ด้วยตัวเอง แม้วัดจะมีเจ้าอาวาสเป็นผู้แทนที่มีอำนาจกระทำการแทนวัดก็ตาม แต่ถ้าเจ้าอาวาสกระทำการเช่นนั้นก็ย่อมไม่ผูกพันวัดอยู่ดี เนื่องจากการกระทำนั้นมิได้อยู่ในขอบอำนาจหน้าที่

หรือวัตถุประสงค์ของวัดแต่อย่างใด รวมถึงการเป็นผู้ไม่สมควร ทั้งการกระทำที่เป็นผู้ที่เข้าไปเกี่ยวพันกับความตายของเจ้ามรดก ดังจะเห็นได้ว่า วัดไม่อาจตกเป็นจำเลยฐานความผิดเจตนาฆ่าหรือพยายามฆ่า หรือฐานความผิดฟ้องเท็จหรือทำพยานเท็จ หรือการเพิกเฉยไม่นำข้อความขึ้นร้องเรียนเพื่อเป็นทางนำตัวผู้กระทำความผิดมาลงโทษในกรณีทราบว่าเป็นเจ้ามรดกถูกฆ่าตายโดยเจตนาประกอบกับข้อยกเว้นหากบุคคลที่ลงมือฆ่าดังกล่าวเป็นบุคคลที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับใกล้ชิดกับวัด และโดยสภาพแล้ววัดไม่อาจกระทำการที่เป็นการบั่นทอนเสรีภาพในการทำพินัยกรรมของเจ้ามรดกได้เลย ซึ่งจะเห็นได้ว่าวัดไม่อาจแสดงเจตนาฉ้อฉลหรือข่มขู่ให้เจ้ามรดกทำหรือไม่ทำ แก้อหรือไม่แก้อ หรือเปลี่ยนแปลงหรือไม่เปลี่ยนแปลงพินัยกรรมทั้งหมดหรือบางส่วนที่เกี่ยวกับทรัพย์สินมรดก หรือทำการปลอม หรือทำลาย หรือปิดบังพินัยกรรมทั้งหมดหรือบางส่วนด้วยตัวเองได้ ตามที่กล่าวมาทั้งหมดเหล่านี้โดยสภาพจึงจะกระทำได้นเฉพาะบุคคลธรรมดาเท่านั้น ส่วนการตัดมิให้ทายาทรับมรดกตามมาตรา 1608 กำหนดไว้อย่างชัดเจนว่า เจ้ามรดกสามารถตัดได้แต่เพียงทายาทโดยธรรมมิให้รับมรดกของตนได้เท่านั้น ซึ่งวัดไม่สามารถเป็นทายาทโดยธรรมของเจ้ามรดกได้แต่อย่างใด

ประการต่อมา เมื่อกฎหมายว่าด้วยคณะสงฆ์กำหนดให้วัดมีฐานะเป็นนิติบุคคล ดังนี้ เท่ากับว่าวัดสามารถเป็นผู้ทรงสิทธิและหน้าที่ตามกฎหมายได้ดังเช่นบุคคลธรรมดาหรือนิติบุคคลประเภทอื่น ๆ และเมื่อวัดในพระพุทธศาสนามีฐานะเป็นนิติบุคคลมหาชนเนื่องจากพลเมืองส่วนใหญ่ของประเทศไทยนับถือศาสนาพุทธ อีกทั้งประมุขของรัฐก็ทรงเป็นพุทธมามกะ ประเทศไทยจึงถือเอากิจการเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาเป็นงานของรัฐอย่างหนึ่งและมีการตั้งสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติขึ้นมาดูแล ตลอดจนช่วยเหลือสนับสนุนการดำเนินงานในทางพระพุทธศาสนาโดยตรง (วรเจตน์ ภาคีรัตน์, 2555 : 62) ประเด็นที่ควรพิจารณามีว่า นิติบุคคลที่จะเป็นผู้รับทรัพย์สินหรือมรดกของผู้ตายนั้นมีสติหรือมีสติเต็มหรือมีขอบเขตแห่งสิทธิในการรับมรดกหรือทรัพย์สินดังกล่าวมาน้อยเพียงใด โดยที่มาตรา 66 จำกัดความสามารถในการใช้สิทธิและหน้าที่ของนิติบุคคลตามขอบอำนาจหน้าที่หรือวัตถุประสงค์ของนิติบุคคลซึ่งกำหนดโดยบทบัญญัติแห่งกฎหมาย ข้อบังคับหรือตราสารจัดตั้งของนิติบุคคลนั้น ๆ แล้วแต่กรณี ทั้งนี้ ตามหลัก *Ultra vires* ถือว่าการใด ๆ ที่ผู้แทนนิติบุคคลทำไปนอกขอบวัตถุประสงค์ของนิติบุคคล ย่อมไม่อาจถือเป็นการกระทำของนิติบุคคลนั้นได้ และนิติบุคคลย่อมไม่อาจถือสิทธิหรือหน้าที่เพราะเหตุที่ผู้แทนนิติบุคคลทำการนอกขอบวัตถุประสงค์หรือนอกอำนาจหน้าที่ของนิติบุคคลนั้น ๆ ได้ การอันที่ผู้แทนนิติบุคคลทำไปเช่นนั้นจึงไม่ผูกพันนิติบุคคล การตีความตามหลักกฎหมายตามบทบัญญัติมาตรา 66 นี้ หากถือตามหลัก *Ultra vires* ก็ต้องตีความว่า นิติบุคคลย่อมมีสิทธิและหน้าที่ตามกฎหมายภายในขอบแห่งอำนาจหน้าที่หรือวัตถุประสงค์ว่าเป็นหลักที่มาจำกัด “ความสามารถมีสิทธิและหน้าที่” ของนิติบุคคลนั่นเอง (กิตติศักดิ์ ปรกติ, 2563 : 268-269) เช่นนี้แล้ว ต้องแล้วแต่วัตถุประสงค์ของนิติบุคคลที่

เกี่ยวข้องว่าจะรับมรดกได้หรือไม่ได้ ถ้าวัตถุประสงค์ไม่เปิดโอกาสให้รับมรดกได้ ก็รับมรดกไม่ได้ (เสนีย์ ปราโมช , ม.ร.ว. 2508 : 446) กล่าวเฉพาะวัดในพระพุทธศาสนานั้น หากพิจารณา พ.ร.บ.คณะสงฆ์ฯ แล้วจะเห็นได้ว่า มิได้กำหนดถึงขอบอำนาจหน้าที่หรือวัตถุประสงค์ในการจัดตั้งวัดไว้อย่างชัดเจนนัก แต่เราสามารถอนุมานได้ว่า ตามหลักพระพุทธศาสนาโดยทั่วไปแล้ว วัดเป็นสถานที่พำนักของพระภิกษุสงฆ์และการประกอบศาสนกิจต่าง ๆ เป็นสถานที่อันเป็นประโยชน์แก่ประชาชน (ข้อ 5 (2) และ (3) ของกฎกระทรวง การสร้าง การตั้ง การรวม การย้าย และการยุบเลิกวัด การขอรับพระราชทานวิสุงคามสีมา และการยกวัดสร้างขึ้นเป็นวัดมีพระภิกษุอยู่จำพรรษา พ.ศ. 2559) รวมถึงเป็นสถานที่บำเพ็ญทานโดยไม่จำกัดแก่นุชนุชยเท่านั้น (เสนีย์ ปราโมช, ม.ร.ว. 2508 : 446) จากขอบอำนาจหน้าที่หรือวัตถุประสงค์ที่กล่าวมาอาจสรุปได้ว่า วัดเป็นแหล่งรวมศูนย์ทางศีลธรรมอันดีของสังคม เป็นสถานที่บำเพ็ญบุญ บำเพ็ญทาน และบำเพ็ญศีลของคนในสังคมนั้นเอง ฉะนั้นแล้ว ถ้าเกิดกรณีที่ทรัพย์สินของพระภิกษุที่ได้มาระหว่างบวชตกเป็นสมบัติของวัดก็ดี หรือมีผู้ทำพินัยกรรมยกทรัพย์สินเป็นมรดกให้กับวัดก็ดี โดยที่ทรัพย์สินดังกล่าวแม้จะชอบด้วยกฎหมายก็ตามแต่ถ้าขัดต่อคำสอนหรือศีลทางพระพุทธศาสนา เมื่อผู้นั้นถึงแก่ความตายแล้ววัดมีสิทธิรับทรัพย์สินที่ขัดต่อศีลธรรมเหล่านี้ได้หรือไม่ หากเกิดกรณีดังกล่าวจะมีผลทางกฎหมายอย่างไร ทั้งนี้ ปัญหาที่กล่าวมาข้างต้นจะได้กล่าวในลำดับต่อไป

ผลทางกฎหมายกรณีทรัพย์สินที่ขัดต่อศีลธรรมของผู้ตายตกได้แก่วัด

ตาม ป.พ.พ. บรรพ 6 วัดอาจรับมรดกหรือทรัพย์สินของผู้ตายได้ในสองกรณี กล่าวคือ ในฐานะวัดอันเป็นภูมิลำเนาที่เป็นผู้รับทรัพย์สินที่ได้มาในระหว่างบวชของภิกษุซึ่งมรณภาพ ตามมาตรา 1623 กรณีหนึ่ง และในฐานะทายาทผู้รับพินัยกรรมของเจ้ามรดก ตามมาตรา 1603 ประกอบมาตรา 1646 อีกกรณีหนึ่ง ซึ่งทั้งสองกรณีกฎหมายกำหนดถึงวิธีการที่ทรัพย์สินของผู้ตายตกแก่วัดและนิติสัมพันธ์ระหว่างวัดกับผู้ตายที่แตกต่างกันออกไปดังที่ได้กล่าวมาแล้วก่อนหน้านี้ โดยในที่นี้จะกล่าวถึงกรณีที่ทรัพย์สินซึ่งขัดต่อศีลธรรมของผู้ตายตกแก่วัด กล่าวเฉพาะทรัพย์สินประเภทอสังหาริมทรัพย์ เป็นต้นว่า ทรัพย์สินที่มีลักษณะเป็นการมัวเมาอบายมุข เช่น สถานบันเทิงผับบาร์ก็ดี (พ.ร.บ.สถานบริการ พ.ศ. 2509 และที่แก้ไขเพิ่มเติม) หรือที่มีลักษณะเป็นการประพฤติดินในกาม เช่น สถานบริการอาบอบนวดก็ดี (พ.ร.บ.สถานบริการ พ.ศ. 2509 และที่แก้ไขเพิ่มเติม) หรือที่มีลักษณะเป็นการฆ่าสัตว์ตัดชีวิต เช่น โรงฆ่าสัตว์ก็ดี (พ.ร.บ.ควบคุมการฆ่าสัตว์เพื่อจำหน่ายเนื้อสัตว์ พ.ศ. 2559) ว่าจะมีผลทางกฎหมายอย่างไร ซึ่งจะได้กล่าวเป็นสองกรณีโดยแบ่งตามลักษณะที่ทรัพย์สินตกได้แก่วัด ดังนี้คือ

ในกรณีที่เจ้ามรดกทำพินัยกรรมยกทรัพย์สินที่ขัดต่อศีลธรรมให้กับวัด เมื่อพิจารณาถึงตัวทรัพย์สินเอง ประกอบกับขอบอำนาจหน้าที่หรือวัตถุประสงค์ของวัดแล้วเห็นได้ว่า วัดมีหน้าที่หรือวัตถุประสงค์เพื่อจรรโลงจิตใจให้คนในสังคมประพฤติดำรงตนอยู่ในศีลในธรรมอย่างน้อยศีลห้าเป็นพื้นฐาน แต่หากวัดกลับรับพินัยกรรมของเจ้ามรดกอันเป็นทรัพย์สินที่ขัดต่อศีลธรรมได้แล้วย่อมชัดเจนในตัวเองว่า การรับทรัพย์สินดังกล่าวอยู่นอกขอบอำนาจหน้าที่หรือวัตถุประสงค์ของวัด เช่นนี้ วัดก็ไม่สามารถรับทรัพย์สินอันเป็นมรดกตามพินัยกรรมได้แต่อย่างใด (วรพจน์ วิศวพิชญ์, 2549 : 95) เนื่องจากการทำพินัยกรรมในกรณีนี้เป็นนิติกรรมที่ขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชนจึงมีผลตกเป็นโมฆะตามมาตรา 150 (เสนีย์ ปราโมช, ม.ร.ว. 2508 : 446) ดังนั้น เท่ากับว่าพินัยกรรมหรือข้อกำหนดพินัยกรรมที่ยกทรัพย์สินที่ขัดต่อศีลธรรมให้แก่วัดกรณีนี้เป็นอันไร้ผลมาตั้งแต่ต้น และวัดก็ไม่มีสิทธิบอกสละมรดกได้แต่อย่างใด เพราะขณะที่เจ้ามรดกตาย วัดเองก็มีไชยทายาทของเจ้ามรดกนั่นเอง หรือแม้กระทั่งทรัพย์สินที่เจ้ามรดกทำพินัยกรรมยกให้วัดนั้นเป็นอสังหาริมทรัพย์ด้วยแล้ว ทรัพย์สินนั้นก็อาจตกเป็นที่ยึดถือสงฆ์ตามมาตรา 33 (2) ได้ ด้วยเหตุว่าพินัยกรรมหรือข้อกำหนดพินัยกรรมที่มีข้อความดังกล่าวไม่มีผลทางกฎหมายตั้งแต่ต้นที่เจ้ามรดกทำพินัยกรรม ทำให้ทรัพย์สินตามพินัยกรรมไม่สามารถตกเป็นของวัดได้อยู่แล้ว ดังนั้น ทรัพย์สินดังกล่าวจึงอาจมีสถานะเป็นที่ยึดถือสงฆ์ได้เลย

ส่วนกรณีที่พระภิกษุได้รับทรัพย์สินมาระหว่างบวชแต่ทรัพย์สินนั้นเป็นทรัพย์สินที่ขัดต่อศีลธรรม อาจเป็นไปได้ที่ทรัพย์สินดังกล่าวเป็นธุรกิจของครอบครัว ก็เป็นธรรมดาตามขนบธรรมเนียมประเพณีของสังคมไทยที่พ่อแม่จะแสดงเจตนาทำพินัยกรรมยกทรัพย์สินเหล่านั้นของตนให้ตกเป็นมรดกของลูกเพื่อสืบทอดทางธุรกิจของครอบครัวต่อไป หรือหากมิได้ทำพินัยกรรมไว้ทรัพย์สินเหล่านั้นก็ย่อมตกทอดแก่ลูกในฐานะที่เป็นทายาทโดยธรรมตามผลของกฎหมายอยู่แล้ว แล้วแต่กรณี เมื่อพระภิกษุได้รับทรัพย์สินเหล่านั้นมาระหว่างสมณเพศแล้วมิได้มีการทำพินัยกรรมหรือจำหน่ายออกไประหว่างชีวิตจนมรณภาพ เช่นนี้แล้ว ผลในทางกฎหมายที่เกี่ยวกับทรัพย์สินดังกล่าวจะตกเป็นสมบัติของวัดอันเป็นภุมิลาเนาได้หรือไม่ อย่างไร

ต่อประเด็นนี้ ตามมาตรา 1623 กำหนดให้ทรัพย์สินที่พระภิกษุได้มาระหว่างบวช หากภิกษุมิได้ทำพินัยกรรมหรือจำหน่ายทรัพย์สินออกไประหว่างชีวิต เมื่อพระภิกษุมรณภาพแล้วทรัพย์สินนั้นตกเป็นสมบัติของวัดอันเป็นภุมิลาเนา และดังที่กล่าวมาแล้วว่าวัดอันเป็นภุมิลาเนาก็มิได้เป็นทายาทของพระภิกษุที่มรณภาพ บทบัญญัติเรื่องการเสียสิทธิรับมรดกที่บังคับกับทายาทก็จะนำมาใช้กับวัดอันเป็นภุมิลาเนาไม่ได้ ปัญหาย่อมเกิดขึ้นเมื่อทรัพย์สินที่เป็นอสังหาริมทรัพย์เมื่อตกเป็นสมบัติของวัดไม่ว่าจะด้วยผลทางกฎหมายตามมาตรา 1623 หรือโดยพินัยกรรมก็ตาม ก็มีสถานะเป็นที่ยึดถือสงฆ์เช่นเดียวกัน (บวรศักดิ์ อุวรรณโณ, 2537 : 226-227) ดังนั้น แม้ว่าวัดอันเป็นภุมิลาเนาจะสละสิทธิไม่รับทรัพย์สินของพระภิกษุที่มรณภาพนั้นก็ตาม การแสดงเจตนา

ดังกล่าวย่อมไม่มีผลทางกฎหมายแต่อย่างใด (เพรียบ หุตางกูร, 2563 : 85) ขณะเดียวกันทายาทหรือผู้ใดจะอ้างอายุความขึ้นต่อสู่วัตถุกรณีที่ดินสงฆ์ได้เช่นกัน (พินัย ณ นคร, 2558 : 298) อันเป็นผลตามมาตรา 34 วรรคสาม แห่ง พ.ร.บ.คณะสงฆ์ฯ

ปัญหาที่กล่าวมาข้างต้นมิได้มีบทกฎหมายใดกำหนดทางแก้ไว้อย่างชัดเจน หากจะตีความให้พินัยกรรมหรือข้อกำหนดพินัยกรรมที่เจ้ามรดกยกทรัพย์สินที่ขัดต่อศีลธรรมให้แก่พระภิกษุตกเป็นโมฆะมาตั้งแต่ต้น เนื่องจากเป็นนิติกรรมที่ขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชนตามมาตรา 150 เพื่อตัดช่องทางมิให้ทรัพย์สินดังกล่าวตกเป็นสมบัติของวัดอันเป็นภูมิลำเนากรณีที่ดินที่พระภิกษุมรณภาพโดยมิได้ทำพินัยกรรมหรือจำหน่ายทรัพย์สินนั้นออกไประหว่างชีวิตก็คงมิได้ ด้วยเหตุที่ว่า การที่พินัยกรรมหรือข้อกำหนดพินัยกรรมที่เจ้ามรดกทำขึ้นนั้นเป็นการแสดงเจตนากำหนดการเผื่อตาย ซึ่งแสดงอยู่แน่ที่เจ้ามรดกขณะที่ทำพินัยกรรมไม่สามารถรู้ล่วงหน้าได้ว่าตนจะถึงแก่ความตายเมื่อไร เมื่อเจ้ามรดกยังไม่ถึงแก่ความตายพินัยกรรมหรือข้อกำหนดพินัยกรรมดังกล่าวก็ยังไม่ผลทางกฎหมาย แต่พินัยกรรมหรือข้อกำหนดพินัยกรรมนั้นจะมีผลทางกฎหมายก็ต่อเมื่อเจ้ามรดกถึงแก่ความตายเป็นต้นไป เว้นเสียแต่จะได้กำหนดเงื่อนไขหรือเงื่อนไขเวลาให้พินัยกรรมหรือข้อกำหนดพินัยกรรมมีผลบังคับเรียกร้องกันได้ภายในภายหลังตามมาตรา 1673 ทำนองเดียวกัน อีกทั้งเจ้ามรดกไม่อาจล่วงรู้ถึงจิตใจของพระภิกษุว่าจะดำรงสมณเพศถึงเวลาใด ซึ่งขณะที่เจ้ามรดกถึงแก่ความตายพระภิกษุรูปนั้นอาจมิได้ดำรงสมณเพศแล้วก็ว่าได้ นอกจากนี้แล้ว ถ้าเจ้ามรดกขณะถึงแก่ความตายมิได้ทำพินัยกรรมไว้เลย และมีพระภิกษุเป็นทายาทโดยธรรมที่มีสิทธิรับมรดกของตน การที่พระภิกษุรับมรดกกรณีนี้เป็นไปตามผลของกฎหมายตามมาตรา 1629 ประกอบกับมาตรา 1622 ก็รับรองให้พระภิกษุมีสิทธิรับมรดกได้ทั้งในฐานะที่เป็นทายาทโดยธรรมหรือผู้รับพินัยกรรมระหว่างอยู่ในสมณเพศได้ จะเห็นได้ว่าการที่มรดกตกทอดไปสู่พระภิกษุทั้งสองกรณีดังกล่าวก็เนื่องจากที่พระภิกษุเป็นทายาทของเจ้ามรดกมิใช่เพราะเป็นพระภิกษุแต่อย่างใด ส่วนพระภิกษุเมื่อได้รับมรดกซึ่งเป็นทรัพย์สินที่ขัดต่อศีลธรรมมาแล้วนั้น พระภิกษุอาจสละมรดก หรืออาจจำหน่ายทรัพย์สินนั้นออกไประหว่างชีวิต แต่ต้องไม่ลืมว่ากรณีที่พระภิกษุได้ทรัพย์สินใดมาแทน ซึ่งอาจเป็นเงินหรือทรัพย์สินอื่นใดแล้ว เมื่อพระภิกษุมรณภาพทรัพย์สินที่ได้มาแทนนั้นก็ตกเป็นสมบัติของวัดอันเป็นภูมิลำเนาอยู่นั่นเอง อันเป็นไปตามหลักกฎหมายช่วงทรัพย์ หรืออาจทำพินัยกรรมยกให้บุคคลอื่น เพื่อมิให้ทรัพย์สินดังกล่าวตกเป็นสมบัติของวัดอันเป็นภูมิลำเนาต่อไปในภายหลัง ก็อาจเป็นวิธีการที่เหมาะสมที่สุดแล้ว

อย่างไรก็ตาม ถ้าพระภิกษุได้ทำพินัยกรรมหรือจำหน่ายทรัพย์สินที่ขัดต่อศีลธรรมออกไประหว่างชีวิตซึ่งพระภิกษุได้มาระหว่างบวชในฐานะทายาทนั้น วัดอันเป็นภูมิลำเนาสามารถรับทรัพย์สินดังกล่าวเป็นสมบัติของวัดอยู่อีกได้หรือไม่ แม้ว่าจะไม่มีบทบัญญัติที่กล่าวถึงเรื่องนี้ไว้โดยตรงก็ตาม ปัญหาเรื่องนี้คงต้องย้อนกลับไปหลักทั่วไป ตามมาตรา 66 ซึ่งเป็นกฎหมายกลางที่ใช้บังคับกับนิติบุคคลทุกประเภทในกรณีที่กฎหมายที่จัดตั้งนิติบุคคลมหาชน หรือข้อบังคับหรือตราสารจัดตั้งนิติบุคคลเอกชนมิได้บัญญัติเรื่องหนึ่งเรื่องใดไว้เป็นการเฉพาะ กล่าวคือ เมื่อวัดเป็นนิติบุคคลที่มีขอบอำนาจหน้าที่หรือวัตถุประสงค์ที่จรรโลงและเผยแผ่ศีลทางพระพุทธศาสนาให้คนในสังคมยึดถือประพฤติปฏิบัติใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต แต่ทรัพย์สินที่ตกเป็นสมบัติของวัดกลับเป็นทรัพย์สินที่มีลักษณะเป็นการมัวเมาอบายมุขอย่างสถานบันเทิงผับบาร์ (สุรา เมรยมชชปมาทภูฐานา เวมณี (สิกขาบทสมาธิยามิ)) หรือมีลักษณะที่เป็นการประพฤติดินในกามอย่างสถานบริการอาบอบนวด (กาเมสุมิจจาจารา เวมณี (สิกขาบทสมาธิยามิ)) หรือมีลักษณะเป็นการเบียดเบียนฆ่าสัตว์ ตัดชีวิตอย่างโรงฆ่าสัตว์ (ปาณาติปาตา เวมณี (สิกขาบทสมาธิยามิ)) ตามสภาพที่กล่าวมานี้เป็นทรัพย์สินที่ขัดต่อคำสอนและศีลทางพระพุทธศาสนา ดังนี้ ทรัพย์สินดังกล่าวจึงขัดต่อขอบอำนาจหน้าที่หรือวัตถุประสงค์ของวัดอย่างชัดเจน นอกจากนี้แล้ว ทรัพย์สินเหล่านี้ยังเป็นผู้เป็นเจ้าของใช้เป็นเครื่องมือในการประกอบธุรกิจเพื่อแสวงหากำไรอันเป็นวัตถุประสงค์เพื่อประโยชน์ของเอกชนเป็นการส่วนตัวโดยแท้ ซึ่งการดำเนินงานดังกล่าวอยู่นอกขอบอำนาจหน้าที่หรือวัตถุประสงค์ของวัดอย่างชัดเจนเช่นกัน เนื่องจากวัดถูกตั้งขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อประโยชน์สาธารณะทางด้านพระพุทธศาสนา และเป็นสถาบันอนาถา (เสนีย์ ปราโมช, ม.ร.ว. 2508 : 508) ที่ไม่แสวงหาทรัพย์สินเพื่อสะสมเป็นสมบัติแต่อย่างใด ตามเหตุผลที่กล่าวมานี้ แม้พระภิกษุมีมรณภาพทรัพย์สินที่ขัดต่อศีลธรรมก็ไม่อาจตกเป็นสมบัติของวัดอันเป็นภูมิลำเนาได้เลย ด้วยเหตุที่ว่า ทรัพย์สินเหล่านี้ขัดและอยู่นอกขอบอำนาจหน้าที่หรือวัตถุประสงค์ของวัดนั่นเอง ทั้งนี้ ทั้งตามกฎหมายคณะสงฆ์และจารีตประเพณีของสังคมไทย

สรุป

ตามระบบกฎหมายไทยแล้ว “วัด” เป็นนิติบุคคลซึ่งวัดสามารถเป็นผู้ทรงสิทธิและหน้าที่ได้อย่างเช่นบุคคลธรรมดาหรือนิติบุคคลประเภทอื่น ๆ รวมถึงสามารถเป็นผู้รับทรัพย์สินของผู้ตายได้ อย่างไรก็ตาม วัดอาจเป็นผู้รับทรัพย์สินของผู้ตายได้สองกรณี ได้แก่ รับมรดกโดยเป็นผู้รับพินัยกรรมตามมาตรา 1603 ประกอบกับมาตรา 1646 กรณีเช่นนี้วัดจึงเป็นทายาทของเจ้ามรดก และได้รับทรัพย์สินโดยผลของกฎหมายตามมาตรา 1623 ซึ่งกรณีนี้วัดมิใช่ทายาทของพระภิกษุที่มีมรณภาพแต่อย่างใด กล่าวเฉพาะทรัพย์สินที่เป็นอสังหาริมทรัพย์

ที่จะตกทอดแก่วัด ซึ่งโดยสภาพตัวมันเองเป็นทรัพย์สินที่ขัดต่อศีลธรรมหรือคำสอนในทางพระพุทธศาสนา เป็นต้นว่า สถานบันเชิงผับบาร์ สถานบริการอาบอบนวด หรือโรงฆ่าสัตว์

โดยผลของกฎหมายแล้วทรัพย์สินที่ขัดต่อศีลธรรมของผู้ตายย่อมไม่อาจตกทอดแก่วัดได้เลย ไม่ว่าจะตกไปโดยลักษณะอย่างมรดกหรืออย่างสมบัติ แล้วแต่กรณี ก็ตาม แต่การไม่อาจตกทอดแก่วัดดังกล่าวนี้เป็นไปตามบทกฎหมายคนละบท กล่าวคือ หากเจ้ามรดกทำพินัยกรรมยกทรัพย์สินที่ขัดต่อศีลธรรมให้กับวัด เมื่อพินัยกรรมเป็นนิติกรรมด้วยแล้ว พินัยกรรมหรือข้อกำหนดพินัยกรรมที่มีข้อความเช่นนั้นย่อมตกเป็นโมฆะ เพราะมีเนื้อหาขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน ตามมาตรา 150 แต่ถ้าหากทรัพย์สินที่ขัดต่อศีลธรรมตกเป็นสมบัติของวัดอันเป็นภูมิลำเนาของภิกษุที่มรณภาพ ซึ่งพระภิกษุได้รับทรัพย์สินนั้นมา ระหว่างบวชจะด้วยวิธีการใด ๆ และพระภิกษุมิได้ทำพินัยกรรมหรือจำหน่ายทรัพย์สินนั้นออกไประหว่างชีวิต แม้ว่ามาตรา 1623 จะเป็นบทกฎหมายบังคับให้ทรัพย์สินดังกล่าวตกเป็นสมบัติของวัดอันเป็นภูมิลำเนาก็ตาม อย่างไรก็ตาม เมื่อพระภิกษุมรณภาพแล้วทรัพย์สินดังกล่าวก็จะตกเป็นสมบัติของวัดมิได้อยู่ดีด้วยผลของมาตรา 66 เนื่องจากตัวมันเองเป็นทรัพย์สินที่ขัดและอยู่นอกขอบอำนาจหน้าที่หรือวัตถุประสงค์ของวัด ดังจะเห็นได้ว่า วัดเป็นสถานที่แหล่งรวมศีลธรรมอันดี และจรรยาให้คนในสังคมประพฤติดำรงตนอยู่ในศีลในธรรม ซึ่งเป็นวัตถุประสงค์เพื่อประโยชน์สาธารณะในด้านศาสนา

อย่างไรก็ตาม กรณีที่กล่าวมาข้างต้นยังไม่มีบทบัญญัติแห่งกฎหมายใดได้กำหนดถึงผลทางกฎหมายในเรื่องนี้เอาไว้โดยตรง ประกอบกับยังไม่ปรากฏคำพิพากษาของศาลที่ตัดสินวางหลักในเรื่องนี้ไว้เป็นบรรทัดฐานเช่นกัน จึงต้องอาศัยการนำบทบัญญัติของกฎหมายที่เกี่ยวข้องที่มีอยู่มาปรับเข้ากับกรณีดังกล่าว แต่ทั้งนี้ เพื่อความชัดเจนในผลของกฎหมายต่อกรณีนี้ เห็นว่าควรมีการกำหนดไว้ในกฎหมายที่เกี่ยวข้องให้มีความสมบูรณ์ต่อไป

เอกสารอ้างอิง

กิตติศักดิ์ ปรกติ. (2563). *คำอธิบายกฎหมายลักษณะบุคคล*. (พิมพ์ครั้งที่ 10) . กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิญญูชน.

เฉลิมชัย เกษมสันต์, ม.ล. (2554). *คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยมรดก*. (พิมพ์ครั้งที่ 6) .

กรุงเทพมหานคร: สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา.

บวรศักดิ์ อุวรรณโณ. (2537). *คำอธิบายกฎหมายแพ่งและพาณิชย์*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์นิติธรรม.

ประสิทธิ์ ปิวาวัฒนพานิช. (2560). *ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับกฎหมาย*. (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

พินัย ณ นคร. (2558). *กฎหมายลักษณะมรดก*. (พิมพ์ครั้งที่ 4) . กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิญญูชน.

เพริียบ หุตางกูร. (2563). *คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยมรดก*. (พิมพ์ครั้งที่ 17) . กรุงเทพมหานคร: โครงการตำราและเอกสารประกอบการสอน คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ไพโรจน์ กัมพูสิริ. (2563). *หลักกฎหมายมรดก*. (พิมพ์ครั้งที่ 7) . กรุงเทพมหานคร: โครงการตำราและเอกสารประกอบการสอน คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

วรพจน์ วิศรุตพิชญ์. (2549). *คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยมรดก*. (พิมพ์ครั้งที่ 2) . กรุงเทพมหานคร: โครงการตำราและเอกสารประกอบการสอน คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

วรเจตน์ ภาคีรัตน์. (2555). *คำสอนว่าด้วยรัฐและหลักทั่วไปของกฎหมายมหาชน* . กรุงเทพมหานคร: โครงการตำราและเอกสารประกอบการสอน คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

สมยศ เชื้อไทย. (2561). *ความรู้กฎหมายทั่วไป*. (พิมพ์ครั้งที่ 24) . กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิญญูชน.

เสนีย์ ปราโมช, ม.ร.ว. (2508). *กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยครอบครัวมรดก*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

เสริม วินิจฉัยกุล. (2496). *กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยมรดก*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

อัมพร ณ ตะกั่วทุ่ง. (2526). *คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 6 ว่าด้วยมรดก*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์นิติบรรณการ.